

Nyupptäckta träkonstruktioner och hus från tidig järnålder

Vid Backen i Oviken, Jämtlands län

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Omslagsbild

Det aktuella dräneringsschaktet sett från söder upp mot gödselanläggningen.

I bakgrunden den aktuella mjölkgården.

Foto: Olle Hörfors/ Länsstyrelsen Jämtlands län.

Utgiven av

Länsstyrelsen Jämtlands län

April 2016

Beställningsadress

Länsstyrelsen Jämtlands län

831 86 Östersund

Telefon 010-225 30 00

Ansvarig

Olle Hörfors

Text

Olle Hörfors

Tryck

Länsstyrelsens tryckeri, Östersund 2016

Löpnummer

2016:26

Diarienummer

431-6014-2015

Publikationen kan laddas ner från Länsstyrelsens hemsida
www.lansstyrelsen.se/jamtland

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Områdesbeskrivning.....	6
Syfte	10
Metod	10
Resultat	11
Datering	16
Använda källor.....	17

Sammanfattning

Länsstyrelsen Jämtlands län kontaktades den 29 maj 2015 av Evald Dahlgren som är mjölkbonde på gården Backen i Ovikens socken, Bergs kommun. Anledningen var att han vid grävning av ett dräneringsdiken från gödselhanteringsanläggningen och söderut påträffat stockar och träkonstruktioner som han uppfattade som gamla husgrunder.

De framkomna anläggningarna besiktigades och dokumenterades av Olle Hörfors, Länsstyrelsen Jämtlands län, som också tog 14C-prov för datering.

Anläggningarna som ligger i en normalt plöjd yta låg under det normala plogdjupet, vilket är 0,5 meter på platsen och har därför inte varit synliga vid normal plöjning tidigare.

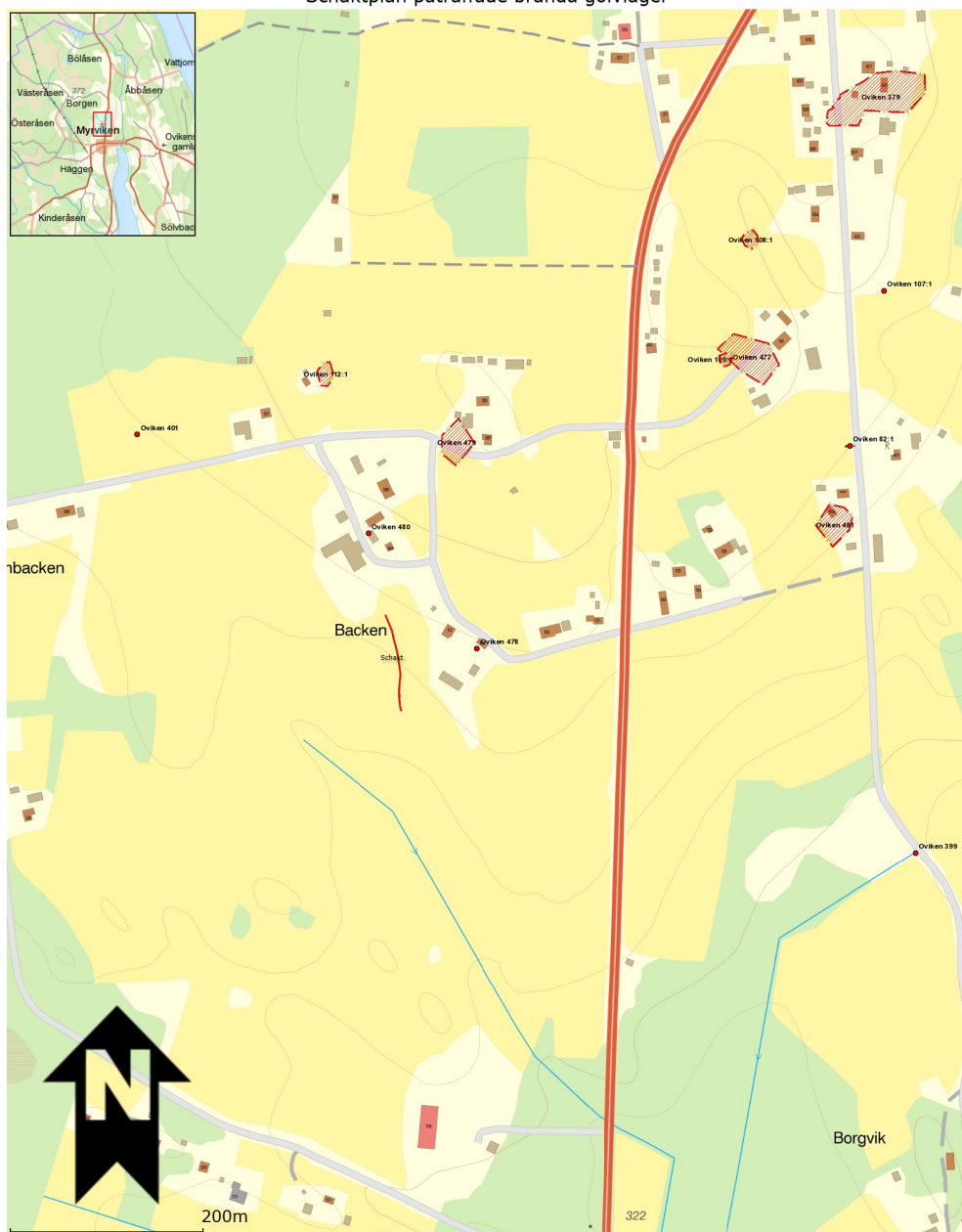
Vid två fältbesök, den 2 juni 2015 och den 10 juni 2015 dokumenterades sammantaget fyra anläggningar som tolkades som golvlager till nedbrända hus, broläggningar av trä och en anläggning som tolkades som en brunn. Brunnen var igenlagd med stenar. Träkonstruktionerna var belägna i ett helt annat och lägre läge i terrängen än den nuvarande bebyggelsen. Dagens bebyggelse ligger i samma lägen som den gjorde på de tidigaste kartorna från 1700-talet.

Det 14C-prov som togs daterades till 1 867 +/- 30 BP vid Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet. Detta innebär en datering som ligger i de första århundradena i vår tideräkning. Cirka 100–200 e.Kr. Detta i sin tur visar en ovanligt tidig datering på jordbruksbebyggelse eller ovanligt avancerad bebyggelse för en jägar- och fiskarbefolkning.

Besiktningarna inklusive dokumentationen utfördes av Olle Hörfors, Länsstyrelsen Jämtlands län, som också svarat för rapporten.

Backen, Oviken, Bergs kommun

Schaktplan påträffade brända golvlager

© Länsstyrelsen, Lantmäteriet, NVDB, ESRI Inc, RAÄ, SGU, Sjöfartsverket, SMHI, SVO, SCB, SJV, FM, Bergsstaten, SLU

Skala 1:5012

Byn Backen är belägen cirka en kilometer norr om Myrvikens samhälle i Bergs kommun. Den består i dag av tre gårdar varav den mellersta, rakt norr om det markerade schaktet, ännu är en aktiv mjölgård. Schaktet markerat med rött.

Områdesbeskrivning

Byn Backen är belägen i Ovikens socken i norra delen av Bergs kommun och mindre än en kilometer norr om samhället Myrviken. Läget i terrängen är ganska högt och den markanta backe som leder ner till Myrviken förklarar säkert byns namn.

Jordbruksbebyggelsen i Ovikens socken ligger huvudsakligen samlad i lägre lägen på ömse sidor den vik av Storsjön som heter Myrviken, liksom samhället längst in i densamma. En koncentration finns också kring socknens båda kyrkor på halvön öster om Myrviken. Västerut stiger terrängen relativt snabbt till en högre platå framför Oviksfjällens fot. Här ligger enstaka byar som Fjösåsen, Billsåsen med flera men huvudsakligen ett omfattande komplex med fäbodrar. En del av dessa ingår i riksintresset Ovikens fäbodrar (Z45). Den västligaste delen av socknen består av fjällterräng och inkluderar bland annat Tossåsens sameby.

I socknen är ett tiotal boplatser av stenålderskaraktär kända. Dessa är belägna på Storsjöns stränder i södra delen av socknen. I bygden närmast Storsjön finns ett fåtal vikingatida gravhögar registrerade, endast fem stycken. Detta tyder på en relativt sen uppodling till jordbruksbygd.

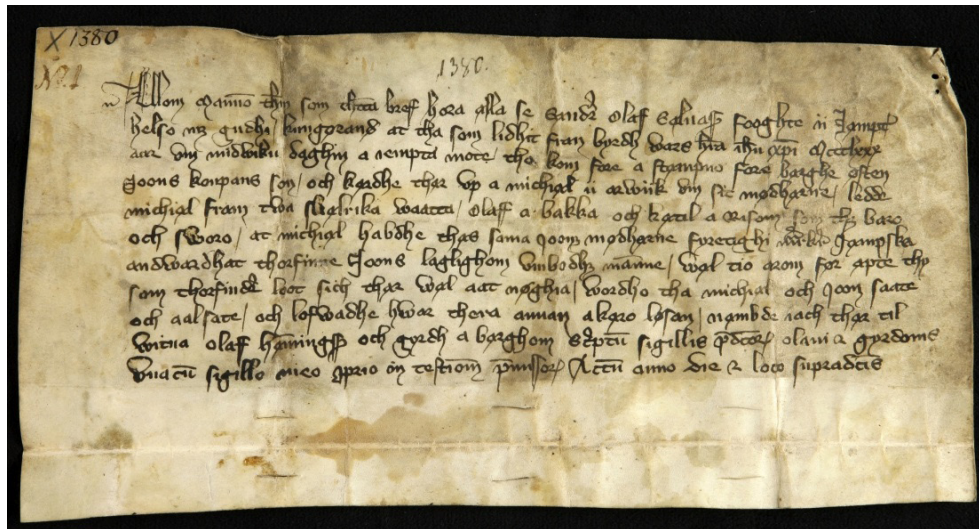
Istället dominerar tre kategorier socknens fornminnesbild – fäbodlämningar, fångstgropar och järnframställningsplatser/blästugnar. Fäbodarna och fångstgroparna finns oftast i samma landskapssegment, höjdpaltån öster om Oviksfjällen. Båda visar på viktiga komplementnärningar till jordbruket i bygden. Sammantaget finns 26 fäbodrar med i fornminnesregistret. Ytterligare ett stort antal är ännu bebyggda eller finns av andra anledningar inte med i systemet.

Liksom i hela Bergs kommun är blästplatserna vanliga i Oviken. Det kända antalet uppgår till över hundra lokaler, huvudsakligen belägna vid Storsjön men också i anslutning till myrar och mindre sjöar.

Det samlade intrycket är att bygden har haft ett relativt blandat näringsliv, där jordbruket hela tiden kombinerats med andra näringar som järnframställning, skogsbruk, jakt och fiske med mera.

Byn Backen eller Österbacken som den heter på de äldsta kartbeläggen saknar liksom de flesta byarna i socknen vikingatida gravar men byn var uppenbarligen väl etablerad på medeltiden. Från denna period finns inte mindre än 49 belägg i form av omnämnanden i olika medeltida manuskript. Beläggen finns bevarade i Riksarkivet. Alla utom ett är från 1400-talet. Det äldsta belägget är ett omnämnande av en "olaff i bakka" från 1380.

I brevet skriver Olof Salvesson som var fogde i Jämtland, angående Öysteins (Jonsson), sonen till Jon Konpan, käromål rörande sitt möderne. Olof i Backen är vittne. Brevet är skrivet på jämtarnas tingsplats "fore baerghe" (Förberg) på Frösön.

Det äldsta belägget för byn Backen stammar från 1380 där en Olaff a bakka omnämns (mitten av 5:e raden ovanifrån). Pergamentet har numret SDHK 11698 i Riksarkivet medeltidsbrev, bild från Riksarkivet.

År 1410 omnämns "swerker i bakka" (4/4) i en handling där ett stort antal jämtar erkänner att de häftar i skuld för obetald skatt), Guttorm omnämns som "gudzorm a bakka" den 26 februari 1449 i samband med ett köp av jord i Oviken.

En långlivad hemmansägare i byn tycks Martin vara. Han omnämns som "marthin under baka" 22 juni 1438 men också som "martin i backa" 1482 (4/6), "martin i backo" 1489 (4/8) och "martin i bacco" 1493. Det senaste belägget utan annat datum än året. Om det är samma hemmansägare det är fråga om har han alltså brukat gården i nästan 60 år på 1400-talet då man hade en medellivslängd på omkring 40 år.

Byn finns karterad på två storskifteskartor från 1767. De är varianter på samma karta och förvaras i Lantmäterimyndigheten i Östersunds arkiv (nr 23-ovi-8) respektive Lantmäterisstyrelsen i Gävles arkiv (vecka 43-5:1). Kartorna är upprättade i samband med storskifte av inägorna på grannbyn Borgen och visar båda endast var inägorna är belägna men inga detaljer vad gäller byn Backen.

På kartorna redovisad som byn Österbacken. I Lantmäterimyndighetens arkiv i Östersund finns också en karta över det laga skifte som förrättades i Borgen och Backen 1849 (23-ovi-61)

Utdrag ur storskifteskartan över grannbyn Borgen från 1767 (Lantmäterimyndighets arkiv 23-ovi-8) där bebyggelselägena för Österbacken markerats på samma ställen där gårdarna fortfarande ligger. Lägena har i fmis-registret gett Riksantikvarieämbetet nr Oviken 478, 479 och 480. Schaktets placering markerat med rött och ligger mitt i det som anges vara Österbackens åkergräde. Det blötare lägre liggande området dit dräneringsschaktet leder är markerat som lägder.

Storskifteskartan över grannbyn Borgen från 1767 (Lantmäteristyrelsens arkiv V43-5:1).
De två delarna är sammanförda. Backens inägor mitt på den nedre kartdelen.

Utdrag ur laga skifteskartan över Borgen och Backen från 1849 (akt 23-ovi-61 i Lantmäterimyndighetens arkiv). Vägarna inne i byn börjar likna de moderna sträckningarna.

Syfte

Syftet var att dokumentera de framkomna lämningarna och om möjligt datera och tolka dem.

Metod

Det uppgrävda dräneringsschaktets sträckning mättes in med GPS. Lämningarna ritades in i profil i skala 1:20 och digitalfotograferades.

Inga fynd tillvaratogs. Däremot observerades keramik av 1600–1700-talskaraktär, tegel och järnföremål som spikar och liknande i de plöjda ytorna intill.

Ritningarna renritades och digitaliserades och ett överlägg mellan storskifteskartan och dagens karta gjordes av Lasse Norr, Östergötlands museum, på uppdrag av Länsstyrelsen Jämtlands län.

Ett 14C-prov insamlades från anläggning 3 och har skickats för datering vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala.

Resultat

Det grävda dräneringsschaktet löpte från en punkt strax väster om gårdens gödselbrunn och nästan rakt söderut mot ett lägre liggande markparti. Sammantaget gjordes observationer på en 99,2 meter lång sträcka av det 1,5 meter breda och 0,8 meter djupa schaktet.

Backen, Oviken, Bergs kommun

Schaktplan påträffade brända golvlager

© Länsstyrelsen, Lantmäteriet, NVDB, ESRI Inc, RAA, SGU, Sjöfartsverket, SMHI, SVO, SCB, SJV, FM, Bergsstaten, SLU

Skala 1:510

Anläggningarnas placering i schaktet.

Sammantaget identifierades fem anläggningar längs sträckan.

Anläggning 1 var belägen mellan 16 och 17,5 meter av schaktet. Den bestod av en broläggning av mycket kraftiga stockar som låg intill varandra tvärs över schaktet. Stockarna var 1,5 meter långa och 0,4–0,5 meter tjocka. Broläggningen låg under plogdjupet och nere i den naturliga leran.

Samtliga stockar var helt förkolnade.

Anläggning 1. En av stockarna synlig i profilen. Kolfärgningen i schaktbotten visar att anläggningen legat tvärs över schaktet. Motsvarande stock fanns också på motstående sida av schaktet.

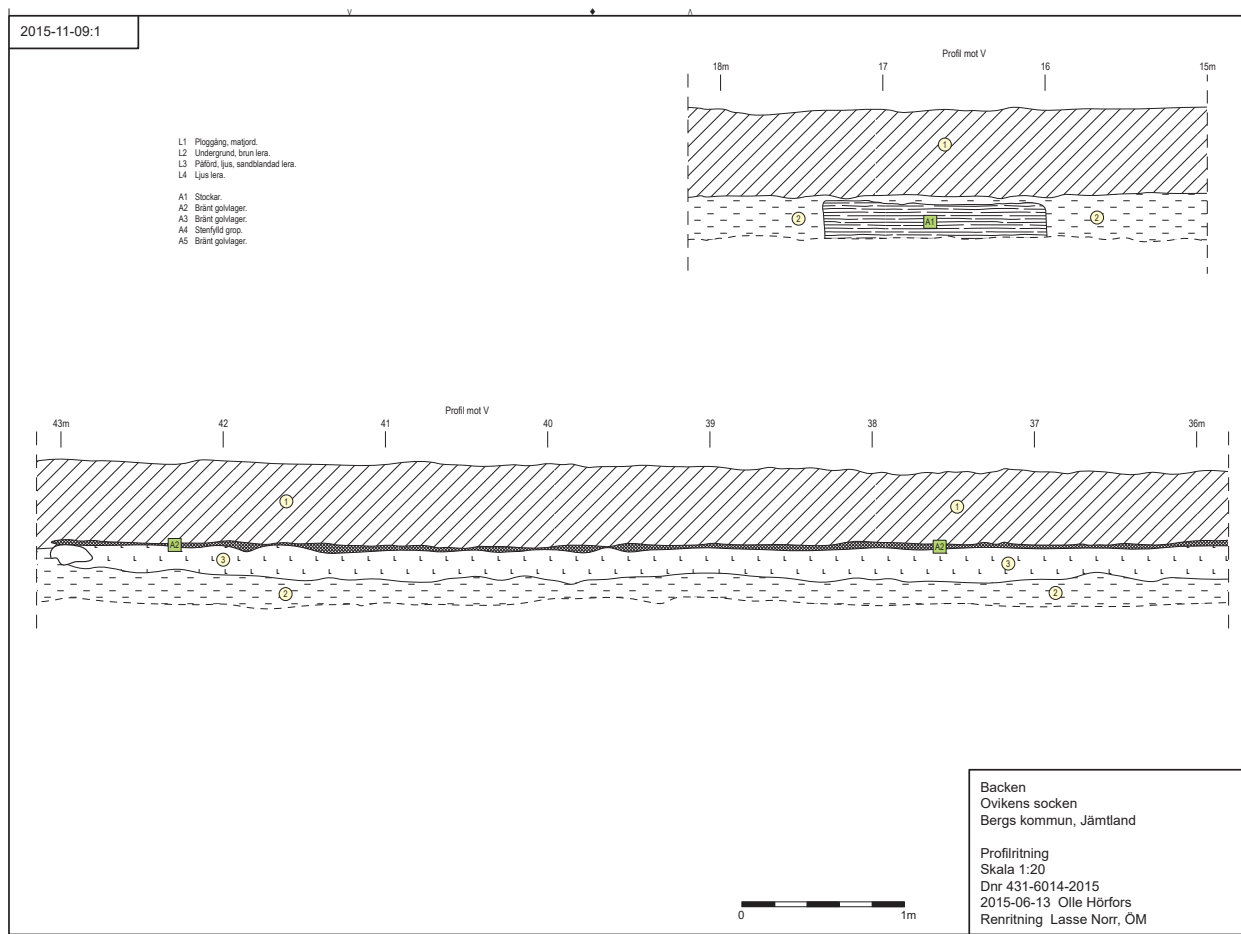
Anläggningen tolkades som resterna efter en kavelbro.

Anläggning 2 var en nära 10 meter lång träkonstruktion som sträckte sig mellan 34,8 och 43,5 meter av schaktet. Den vidtog direkt under plogdjupet och syntes i profilen som en tunn, cirka 0,05 meter tjock, linje av förkolnat trä. Under denna fanns på hela sträckan ett lager ljus grusig påförd lera ovanpå den naturliga bottenleran. Vid 43 meter avslutades anläggningen med en 0,2 meter stor sten och även det påförda lerlagret upphörde.

Anläggningen kan antagligen tolkas som en delvis med schaktet sammanlöpande vägsträcka där lergruslagret och det förbrända träet utgjort olika vägbeläggningar.

Anläggning 2 syntes som en tunn långsträckt linje av förkolnat trä. Under detta fanns ett påfört lager ljus grusig lera som avvek från den naturliga mörka leran i schaktets botten.

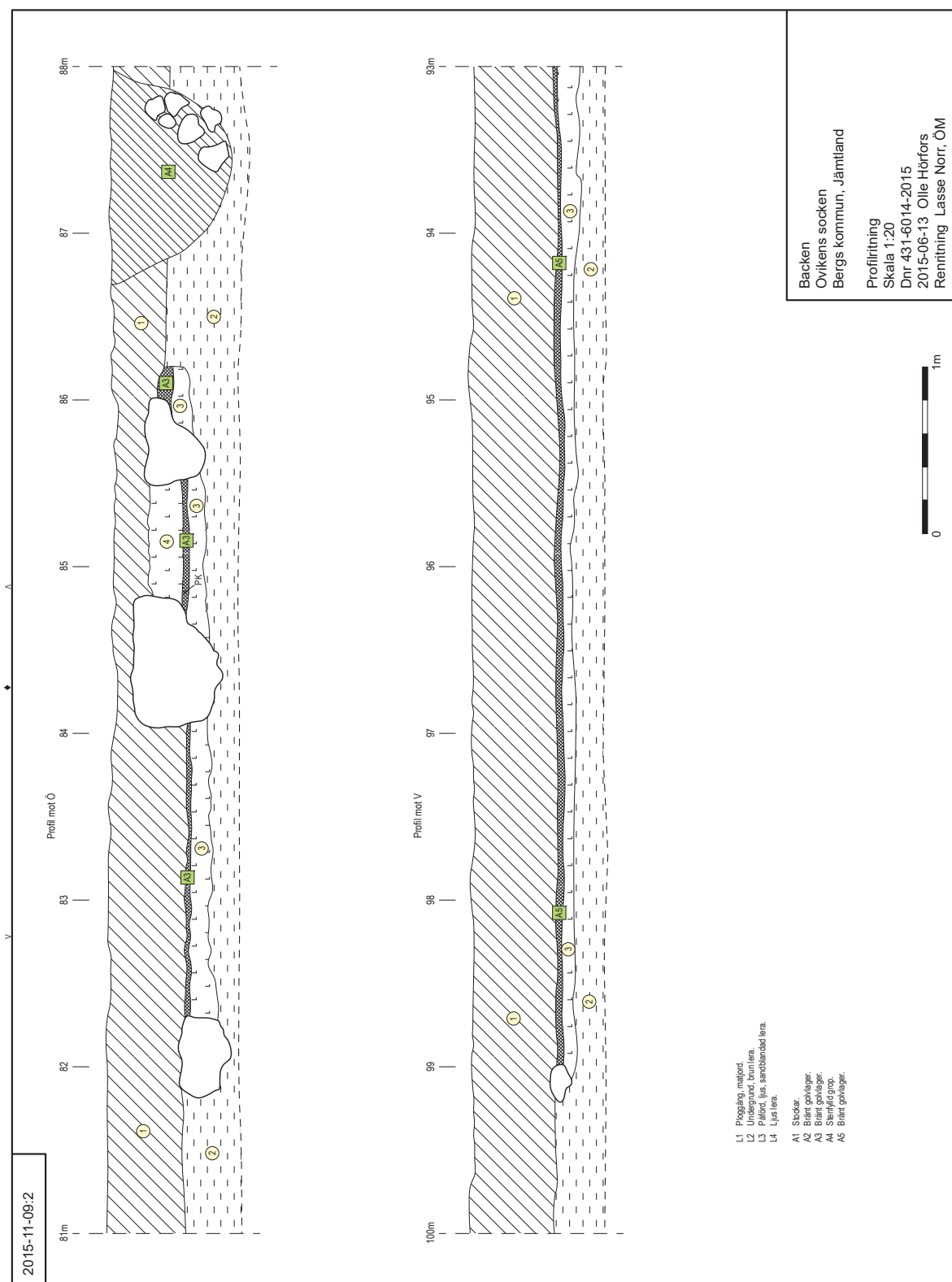

I ena änden av anläggning 3 fanns en avbalkning som tolkades som en spis eller ugsrest.

Anläggning 3 låg mellan 81,8 och 86,2 meter av schaktet. Den bestod av en fyra meter lång sträcka med ett bränt trälager mellan två syllstenar. I ena änden bilade syllstenen och en annan större sten en avbalkning på 0,7 meter. Det 14C-prov som analyserades togs på kolet i den kolsträng som syns mellan stenarna i bilden ovan.

Anläggningen tolkades som en husgrund med en spisel eller ugn i ena änden. Strax söder om anläggning 3 fanns en med sten igenfylld grop, anläggning 4. Gropen var 0,7 meter i diameter stor och 0,5 meter djup.

Anläggning 5.

Mellan anläggningarna 4 och 5 fanns ett parti där profilen var störd av ett tidigare täckdike som var igenlagd med sten. En kort bit efter att detta upphört framkom ytterligare ett sex meter långt parti med förkolnat trä – anläggning 5. Även denna tolkades som en broläggning eller möjlig husgrund efter ett uthus då det fanns en sten som skulle kunna vara en syllsten i ena änden.

Datering

Det 14C-prov som skickades till Ångströmslaboratoriet vid Uppsala universitet har lab nummer Ua-51709 och är daterat till 1 867 $\pm$ 30 BP vilket med 1 zigma eller 68,2 procents sannolikhet ligger inom tidsspannet 80–170 e.Kr eller 190–210 e.Kr och med 2 zigma eller 95,4 procents säkerhet mellan 70–230 e.Kr.

Detta innebär att konstruktionerna med stor säkerhet kan dateras till äldre järnålder eller snarare romersk järnålder. Detta i sin tur är ett par hundra år tidigare än det förväntade datum då en jordbrukarkultur etableras i Jämtland. De gedigna stockkonstruktioner som kom i dagen skulle normalt associeras med jordbrukarkulturen.

Byggnaderna måste därmed endera vara uppförda av en mycket tidig jordbrukarbefolkning eller av mer eller mindre fastboende jägar- och fiskebefolkning.

Använda källor

- » Riksantikvarieämbetets fornminnesregister, fmis – www.fmis.raa.se
- » Ortnamnsregistret – www.sprakochfolkminnen.se
- » Medeltidsbreven, Svenskt diplomatarium – www.sok.riksarkivet.se/sdhk
- » Historiska kartor, lantmäteriverket – www.lantmateriet.se

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2015-10-26

Olle Hörfors
Länsstyrelsen i Jämtlands län
Residensgränd 7
831 86 ÖSTERSUND

Angströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Angströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 - 471 30 59

Telefax:
018 - 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Backen, Övikens socken, Bergs kommun, Jämtland.

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

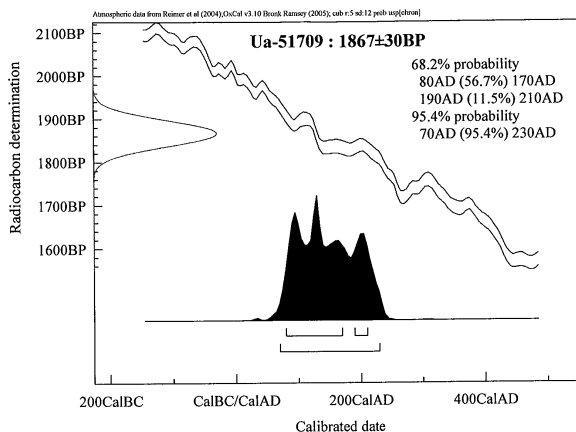
RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ VPDB}$	^{14}C age BP
Ua-51709	Prov 1	-28,4	1 867 $\pm$ 30

Med vänlig hälsning

Göran Possnert

Göran Possnert/ Elisabet Pettersson

Länsstyrelsen Jämtlands län

Postadress: 831 86 Östersund
Besöksadress: Residensgränd 7
Telefon: 010-225 30 00
jamtland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/jamtland